

Инклузивно образование за учениците со лесни пречки во интелектуалниот развој во рамките на предметна настава во редовните основни училишта

проф. Славица ТОДОРОВА, НВО „Агенда +“, Скопје¹
м-р Дита ТОРТЕ-ЧИЧЕ, ПОУ „Иднина“, Скопје
дипл. деф. Марија ШУШЕВСКА-ПЕТРОВА, ПОУ „Иднина“, Скопје

Апстракт

Инклузијата е процес што неминовно се имплементира во сферата на воспитно-образовниот систем во Република Македонија, како и во сите други сфери на општественото живеење, а е условена од развојот на свеста за правото на секој поединец на еднакви социјално-општествени услови и на лично изразување според сопствените можности. Инклузијата не треба да се сфати како цел, туку како начин за остварување на целта - еднакви можности за секој поединец. За да се спроведе успешна имплементација на процесот инклузија, потребно е да се согледаат, а секако и постојано да се подобруваат можностите и условите за повеќедисциплинарен пристап кон лицата со лесни пречки во интелектуалниот развој во текот на нивното созревање како индивидуи со морални, етички и законски права во општеството.

Клучни зборови: ученици со лесни пречки во интелектуалниот развој, предметни наставници, стручен тим, редовни основни училишта, посебни основни училишта, социоекономски услови, специјални едукатори, дефектолошка литература

¹ slavicaprof@yahoo.com

Вовед

Современите процеси на инклузивно образование сè повеќе се рефлектираат и во начинот на реализација на воспитно-образовниот процес во нашата земја. Но, секако дека воспитно-образовната дејност во рамките на општествениот начин на живеење не може да се разгледува надвор од социјалниот и економскиот контекст, односно независно од социоекономското ниво на државата во која се спроведува. Според тоа, (не) развојот на економијата условува развој или стагнација на определена дејност, во случајов на воспитно-образовната дејност, во една држава. Токму поради високото ниво на економска развиеност, некои европски земји - Германија, Франција, Англија - се движечка сила на општествените промени во секоја сфера на човековото живеење.

Секако, стремежот кон модерна современа држава, а потпишувањето на Конвенцијата на ООН за правата на лицата со хендикеп наложува промени, меѓу другото, и во реализирањето на воспитно-образовниот процес. Принципот на инклузивно образование е меѓународно прифатен, па оттаму и обидите да се спроведе и во Република Македонија. Повеќе не се поставува прашањето дали е потребна инклузија, туку сега фокусот е на начинот на остварување инклузивно образование. Дали тоа може во потполност да се реализира или, во нашиот случај, сè уште е неопходно, покрај процесот на инклузија, да егзистираат и посебните основни училишта? Од особена важност се постоечките услови за ваков вид образование во смисла на материјално-техничка подготовка на редовните основни училишта, но круцијално е прашањето за подготвеноста на наставничкиот кадар за работа со деца со пречки во развојот, и тоа не само во смисла на потребната едукација за таа работа туку и во смисла на финансиска поткрепа на нивната работа. Во последниве години се повеќе се дебатира за спроведување инклузивно образование за децата со пречки во развојот и затворање или пререгистрирање на посебните училишта. Но, сепак, моделот на посебни основни училишта за деца со пречки во развојот, којшто постои години наназад, во нашата земја уште од 60-тите години на минатиот век, се покажал и се докажал како ефикасен, па затоа треба со големо внимание да се пристапи кон прашањето за затворање на посебните основни училишта, односно на посебните паралелки во редовните основни училишта.

Според Чолин (2005), суштината на традиционалниот модел на образование за деца со пречки во развојот аплицира дека групирањето на децата по сличност на нивните карактеристики и имплементацијата на наставни програми и методи создадени посебно за наставен процес со деца со пречки во развојот, создава услови за поквалитетно и поефикасно образование. Тој модел на образование кај нас е воведен прво со отворање посебни паралелки во основните училишта, а потоа и со отворање посебни училишта и посебни образовни програми, за што е најзаслужен професорот Љупчо Ајдински. Претпоставката дека хомогена група учи побрзо и поефикасно се покажала како успешна, односно примената на креираните наставни програми за деца со пречки во развојот му овозможуваат на детето побрзо да ги совлада елементарните вештини за читање и пишување, а понатаму и основните комуникациски вештини. Најновите истражувања во дефектологијата даваат многу податоци што не се во прилог на оваа парадигма (Чичевска-Јованова, 2007). Истражувањата покажуваат дека децата распределени во иста категорија се разликуваат меѓу себе, т.е. дека групите се доста хетерогени. Овие сознанија доведоа до значајна измена на методолошкиот пристап во работата со децата со пречки во развојот, а тоа доведува до промени во класичното и традиционалното гледање на нивната едукација и рехабилитација.

Историски гледано, посебното образование за деца со пречки во развојот е голем и важен чекор во нивното издигање. Современите текови и потребата за усовршување на образованието наметнуваат потреба да се промени и начинот на образување, но притоа треба да се изведат низа истражувачки активности што ќе ја верифицираат оправданоста на понатамошните акции во сферата на образованието.

Организација на работата со деца со пречки во развојот

Образованието подразбира стекнување вештини, не само академски туку и животни, коишто ќе ѝ овозможат на личноста поефикасно да се прилагоди на средината во којашто живее. Една од целите на образованието е да се „постигне поголема самостојност и индивидуалност во функционирањето“ (Брукс-Цун, Денер и Клебанов, 1994, според Чолин, Т., 2005). Кон тие цели се стреми и посебното образование за децата со пречки во развојот, но може да се забележи поголема успешност во усвојувањето на знаењата, отколку во прилагодувањето на животот во заедница, зашто со групирањето во посебни училишта, децата како да се исклучени од пошироката заедница. Затоа, во светски рамки, посебните училишта, всушност, се реструктурирани за поддршка на редовните училишта во чишто рамки се опфатени ученици со посебни потреби. Трансформацијата на посебните училишта во ресурсни центри е вообичаен тренд во Европа. Во поголемиот број земји се планира развој или веќе се развиени мрежи на центри што пружаат поддршка, како што е тоа во Италија, Австрија, Норвешка, Данска, Шведска, Финска. Во Норвешка, 20 првобитно државни посебни училишта прераснале во изворни центри (но во Норвешка економијата е на многу високо ниво). На Кипар, со Законот за образование на учениците од 1999 година, се регулира градењето на посебни училишта околу редовните училишта за да се обезбеди контакт и поврзување на децата и онаму каде што може и колку што може, да се спроведе инклузијата (www.european-agency.org). Ваквиот начин на организација на воспитно-образовниот процес е најсоодветен чекор за премин од посебно во инклузивно образование. Главно, со нивните програми се опфатени следниве задачи:

- создавање услови за обука и курсеви за наставниците од редовните училишта;
- помош на учениците со пречки во развојот вклучени во редовните училишта и на нивните родители;
- давање специфични услуги (програми за развој на визуелното забележување, обезбедување технички помагала, слушни и говорни вежби и сл.);
- учество на специјалните едукатори во изработка на индивидуални програми според степенот и видот на адаптација што треба да се направи;
- иновација и примена на наставни методи за деца со пречки во развојот вклучени во редовното образование;
- иновација и примена на наставни методи за деца што не се подготвени за релативно самостоен и континуиран живот меѓу децата во редовното училиште;
- организирање курсеви со цел рехабилитација на личностите кај кои пречките се создале подоцна во животниот развој.

Навистина, вака поставени задачите и просторната поставеност на посебните училишта би било позитивен чекор кон потполно инклузивно образование.

Мора да се има предвид, кога се планира инклузивно образование, мислењето на наставниците од редовните училишта и нивната подготвеност за работа со деца со пречки во развојот.

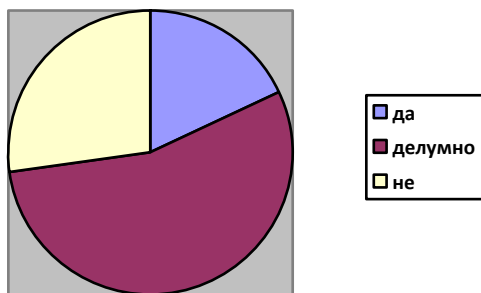
Приказ на мислењата на предметните наставници за инклузивното образование

Инклузивното образование директно ги засега наставниците во редовните училишта, а предмет на ова истражување се *ставовите на наставниците од предметна настава за работа со деца со лесни пречки во интелектуалниот развој и видувањата на стручната*

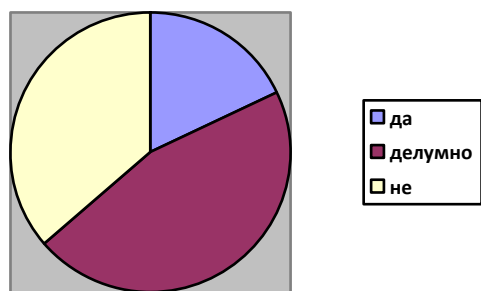
служба, со цел да се прикажат реалните услови за инклузивно образование во четири редовни училишта од Скопје. Стручната служба засега е составена само од педагог и психолог, или само од педагог. За целта на истражувањето беа подготвени прашалници за наставниците и за стручниот тим.

Во истражувањето беа опфатени вкупно 33 предметни наставници од четири редовни основни училишта, како и 7 испитаника од рамките на стручната служба. Мора да напоменеме дека беа подготвени прашалници и за родителите, но родителите на децата со пречки во интелектуалниот развој коишто се вклучени во редовното образование, не беа подготвени да соработуваат.

На прашањето дали се запознаени со карактеристиките на децата со лесни пречки во интелектуалниот развој, најголемиот број испитаници одговорија - делумно. Односно од 40 испитаника, 10 (25%) одговорија потврдно, 9 (22,5%) негативно и 21 (52,5%) делумно.

Запрашани дали наставната програма предвидена за нивниот предмет можат да ја реализираат и со учениците со лесни пречки во интелектуалниот развој, наставниците, значи 33 испитаника одговорија на следниов начин: 6 (18%) наставника беа согласни со тоа, 15 (45%) одговорија делумно, а негативно одговорија 12 (36%) наставника. За наставните програми определени од Бирото за развој на образованието 3 (42%) испитаника од вкупно 7 од стручната служба одговорија дека таа делумно соодветствува и за децата со лесни пречки во интелектуалниот развој, а 4 (57%) одговорија негативно.

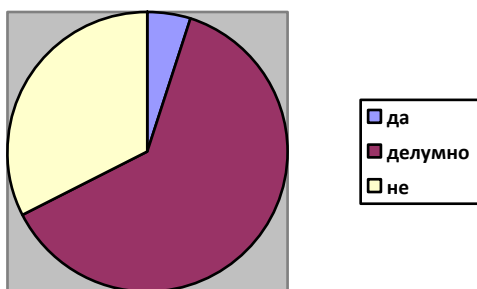
Од наставниците беше побарано да ги наведат наставните подрачја по нивниот предмет за кои сметаат дека не можат да бидат усвоени од лицата со пречки во интелектуалниот развој, и беа наведени следниве:

- дробки со различни именители, множење и делење полиноми, изведување формули за плоштина и волумен...
- природните одлики на една земја; не можат да ги пронаоѓаат и да ги покажуваат континентите на картата на светот...
- во целост не се прилагодени содржините од наставната програма
- математика, физика, хемија
- киселини, бази, соли
- примена на елементите од сите спортови во игра, спортска гимнастика

- ученикот воопшто не може да ја следи наставата
- електроника, електротехника и др.
- историски настани, помнење личности, датуми
- јазици, математика, физичко воспитување, музичко воспитување
- свирење музички инструменти, поврзување на поимите....
- подрачјето јазик, стил, граматички структури, писмено изразување, усни вежби литература, лектира
- сè
- ориентација во простор
- ниту едно
- дефинирање поими, поврзување поими со шеми
- геометриски тела, електростатика и магнетни појави...

Додека, пак, стручните работници сметаат дека речиси за сите предмети, наставните програми не се прилагодени, а особено ги истакнуваат македонски, математика, хемија, физика, географија, историја, странските јазици.

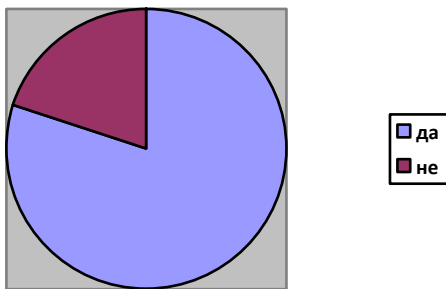
25 (62,5%) од вкупно 40 испитаника сметаат дека ученикот со лесни пречки во интелектуалниот развој само делумно може да ја следи наставата во поглед на одржување на вниманието и потребната концентрација, додека само 2 (5%) сметаат дека може во потполност да ја следи наставата и 13 (32,5%) дека не може воопшто да ја следи наставата.

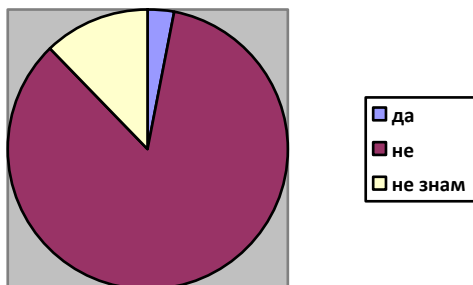
Во однос на тоа дали дисциплината и однесувањето на учениците со лесни пречки во интелектуалниот развој се прифатливи за училишната средина, 6 (15%) одговориле потврдно, 24 (60%) делумно, 10 (25%) дека не се прифатливи.

На прашањето дали е потребна доедукација на наставниците, 28 (70%) одговориле потврдно, 7 (17,5%) негативно, а останатите не одговориле.

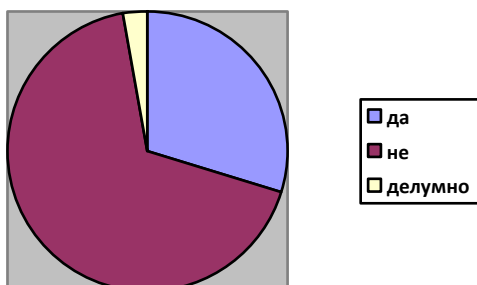

Наставниците беа запрашани дали во библиотеката во училиштето постои соодветна литература за дефектолошката теорија и пракса (научни трудови, списанија), на што само еден наставник (3%) од 33 испитаника одговорил потврдно, 28 (84%) негативно и 4 (12%) дека не знаат.

Стручните работници беа запрашани дали учениците со лесни пречки во интелектуалниот развој се прифатени од соучениците, на што 2 (28%) одговорија потврдно, 2 (28%) негативно, а 3 (42%) делумно, а за прифаќањето од страна на наставниот кадар, 2 (28%) одговориле потврдно, 1 (14%) негативно, а 4 (57%) делумно.

Кога беа запрашани дали е доволно вклучување само на дефектолог (а тука е дискутабилно и тоа колку дефектолози треба да има во стручната служба според бројот на интегрирани ученици), 11 (27,5%) испитаника од вкупно 40 одговориле потврдно, 25 (62,5%) одговориле негативно, 1 (2,5%) делумно и 2 не одговориле, а во одговорите е додадено и: логопед, социјален работник, психолог.

На прашањето дали работата со ученици со лесни пречки во интелектуалниот развој им претставува предизвик или товар, 9 (27%) од 33 испитаника одговориле дека тоа за нив е предизвик, а 21 (63%) дека им претставува товар, додека 1 навел „и едно и друго“, 1 дека нема доволно време и 1 не одговорил.

Во продолжение се наведени неколку мислења на испитаниците за инклузивното образование:

- Во секое училиште да постои комплетен стручен тим. Учениците со лесни пречки во развојот да учат од посебна програма.
- Не.
- Да биде во зависност од тежината на психофизичката попреченост.
- Во оваа фаза без стручно лице - дефектолог и соодветна обука, нема голем ефект. Доколку би работеле како тим околу програмите и дополнителната настава, сметам дека ќе биде покорисно.
- Редовното училиште не ги оспособува овие деца за животот. Честопати добиваат диплома за завршено основно образование, а се тотално неописменети. Со дислексија, дисграфија, одд. наставник не може да се справи. Праксата покажува дека не се оспособени да ги описменат овие деца.
- Позитивен, но бара дополнително добро организационо и институционално поставување од почеток во однос на дијагностички коректно поставување, па до начините на организација и оспособување на кадарот за методскиот пристап и соодветни прилагодувања на програмата.
- Го прифаќам како форма и начин на кој лицата со пречки во развојот треба да се образуваат, но потребни се стручни лица за во потполност да се реализира образовната работа со овие ученици на соодветен начин.
- Да се групираат **ваквите** ученици во посебни групи според возраста и да се работи дополнително со нив, а на одредени часови да се вклучуваат во наставата.
- Во потполност е неприфатливо.
- Може да биде успешно само ако има вклучено социјален работник, дефектолог и родители.
- Треба да постојат посебни училишта.
- Прво: што се подразбира под тоа инклузивно образование, со кои инклузии да се работи во образованието, дали знаеме!!!
- Во поглед на инклузијата на децата со пречки во развојот, не се согласувам. Сметам дека за потполно успешна реализација на овој проект, потребна е тимска работа од повеќе професии соодветни за оваа проблематика. Наставникот не е единствениот фактор за климата во училиштето, училницата. Тука се и другите ученици, кои ненамерно или свесно би ги навредиле, повредиле **таквите** ученици, кои би се чувствувале како обележани, етикетираны, омаловажени и сл.

- Мислам дека учениците со лесни пречки можат да посетуваат редовна настава доколку наставниците се доволно обучени за работа со **ваквите** деца и доколку во училиштето има стручна служба со која наставниците и децата ќе соработуваат.
- **Таквите** ученици се среќни само во средината соодветна за нивната состојба и развој.
- Не се согласувам секое дете по секоја цена да биде вклучено во редовната настава. Родителите не сакаат да си признаат дека имаат дете со посебни потреби. Потребно е да се формираат паралелки во кои ќе се работи со овие деца (дефектолог, логопед...).
- Тоа би функционираше како посебна паралелка за целосно посветување и едукација за да има одредени резултати, а истите да ги посетуваат часовите во редовно паралелки за да се социјализираат и сето тоа постапно и секогаш со одредена цел.
- Во случај кога во одделението има ученик со инклузија, ученикот може да совлада дел од програмата ако со ученикот работи стручно лице - дефектолог.
- Треба да бидат вклучени во редовната настава - помош би имале од сите - вклучувајќи и дефектолог и социолог на ниво на општина.
- Сметам дека учениците со пречки во интелектуалниот развој треба да се одделат од одделението и да се оформи посебна паралелка со посебна содржина и планирање на наставата.
- Нека нè ослободат од преголемата папирологија и нека ни дадат дополнителни финансиски средства и би останале дополнително.
- Да.

Заклучок

Инклузивното образование условува развој на социјален модел чија суштина ја претставува сфаќањето дека пречките не треба да се негираат, но и дека личностите со пречки во развојот од општеството ги исклучува не само нивната попреченост туку и недоволното познавање на личностите со пречки во интелектуалниот развој, предрасудите и присутните стравови. Токму затоа, пред самиот тек на инклузивното образование, неопходно е потемелно запознавање на учесниците во наставниот процес со барањата што ги наложува тоа. Односно, не е доволно вработување на еден дефектолог на ниво на општина, ниту, пак, на еден дефектолог во стручната служба. За успешно спроведување на инклузивното образование, неопходен е тим од повеќе дефектолози, социјален работник, логопед да се придружи на постоечкиот тим од педагог и психолог во редовните основни училишта. Училишните библиотеки треба да се опремаат со соодветна дефектолошка литература, а се наметнува и потреба од издавање списание што ќе биде во функција на успешно реализирање на инклузивен наставен час. Наставниците од редовните училишта коишто ќе треба да бидат непосредно вклучени во инклузивниот процес, би требало да се ослободат од стресот што го чувствуваат како товар, и тоа не само со неколкумесечен курс за нешто за што е наука која се изучува на високообразовна институција, туку и во поглед на намалување на бројот на часовите, намалување на бројот на ученици во одделението, повисоки плати, помалку педагошка документација, односно поедноставна педагошка документација.

Исто така, затворањето на посебните училишта во моментот не е опција, зашто на овој степен од развојот на општествената свет во РМ, сè уште не е возможно инклузивно образование за сите деца. Во прилог на ова оди и фактот што не мал број од редовните училишта се префрлаат во посебните училишта; во последниве шест години тој број изнесува 70 ученика во ПОУ „Иднина“ и 31 ученик во ПОУ „Д-р Златан Сремец“. А, исто така, по извршеното интервју со децата дојдени од редовните училишта, ниту едно не пројави желба да се врати во редовното училиште, туку, напротив, чувствуваат дека во овие училишта се на вистинското место.

Користена литература

1. **Чичевска-Јованова, Наташа**, *Проценка на моторното и когнитивното функционирање кај лицата со церебрална парализа и лицата со лесна ментална ретардација*, докторска дисертација, Скопје, 2007
2. **Јачова З., Самарциска-Панова Љ., Лешковски И., Ивановска М.**, *Инклузија на децата со посебни образовни потреби во редовните училишта во Република Македонија*, Скопје, 2002
3. www.european-agency.org
4. **Ајдински, Горан**, *Улогата на дефектологот во процесот на инклузија во редовните основни училишта*, „Дефектолошка теорија и пракса, бр. 1-2, 2007, Скопје
5. **Спасовски, Огнен**, *Претпоставките за инклузивното образование и улогата на наставниците и стручните служби*, „Дефектолошка теорија и пракса“, бр.1-2, 2012, Скопје